

Социалисттик индустрияны улам ыңай күчүлүг көдүрөр талазы-биле Коммунисттик партияның амгы үедге салган сорулгаларын ботпандырап чорук партияжи-организастыг болгаш партияжи-политиктиг ажылды дыка күшпелдирерин партия организацияларындан неген турар.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ НЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТЕРИНИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Үлетпүрнү улам ыңай көдүрөр, техниктиг депшилге болгаш бүдүрүлгени организастаарын экижидер талазы-биле сорулгаларнын дугайында

СЭКП Төп Комитетинин Пленумунга 1955 чылдың июль 4-те эш Н. А. БУЛГАНИННЫҢ илеткели

Үлетпүр ажылының чамдык түнелдеринин дугайы

Эштер! Коммунисттик партия болгаш Совет чазак марксизм-ленинизмдин көз өөредигерин барымдалаш, социалисттик үлетпүрнү улам ажыл-агыйның кол, башкарыкчы адыры кылдыр санап келген болгаш санап-даа турар.

Бедик хөгжүдөлүгү үлетпүр—Совет күрүнең күчү-шылдыгының тилкелербес үндөсүн, ажылчы чоннарның чагай байдалының довтаамал өзүдөсүнүн үнөр дөзү ол. Бистин чуртувустуң үлетпүр хөгжүдөлүгү дөңсөө бедик болган тудум-на социализмден коммунизмге шилчишкини улам-на чединшиктерин боттандырып шыдаар бис.

Бистин социалисттик үлетпүрүс чыл келген тудум өзү болгаш быжыгып турар. Үлетпүр хөгжүдөлүгү бистин чедип алган чединшиктерин бистин күрүнеңинин индустрияны күчүтүп бүтү хөгжөткө биле хөгжүдөр болгаш быжыглар дугайында В. И. Лениннің база оңу хөрсөңин улам-чылаакчы—И. В. Сталинның чагыларын амдырага шыны-биле чайгылып чок боттандырганнын түнел болуп турар.

Делегейин ийги дайынның чылдарында СССР-нин үлетпүрүнө таварышкан аажок хей чидиргелер турбүжө, Совет күрүне ажыл-агыйның социалисттик системаның артык күштерин ажылгашышаан, үлетпүр бүдүрүлгениң дайын мурундагы дөңсөө чүгө дүргөңи-биле катап тургускан өвөс, харын дык улам хөгжөлдөргө ажырып четишкен.

Бешин беш чылда үлетпүр хөгжүдөлүгү талазы-биле Коммунисттик партияның XIX съездинин директивалары чүгө долдур өвөс, харын ажыр күстөңиниң турар дөңсөө бүтүн сеткил ханымшыкы-биле демдеген болур бис.

Бистин партияның XIX съездин беш чылдарың дүргөүндө СССР-ге үлетпүр бүдүрүлгениң дөңсөө барык 70 хуу бедидер деп директиваны берген билдингир болгай. Ол сорулга хуусаа бетинде шилтирелтиген. Үлетпүр бүдүрүлгениң ишти хөгжөткөңиң талазы-биле бешин беш чылда 1955 чылдың май 1-ге чедир, тодаргайлаарга, 4 чылдың болгаш 4 айның дүргөүндө күстөңинген.

Өң-биле кады бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин өстүрөр талазы-биле беш чыл планының оналгалары хуусаа бетинде күстөңиниң турарын демдегээр өңаа чугула. Директиваларга 1951—1955 чылдарың планынга камаарыштыр беш чылдарың дүргөүндө бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрерин барык 80 хуу көвүдөлгө айттыгана турган. Ынчаларга бешин беш чылдың сөөлү чыны болур 1955 чылга планда бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин бүдүрөр талазы-биле онаалда 1950 чылдың бүдүрүлгө хөгжөткөңи 84 хуу ажыр турар хөгжөткөң көрдүнгөн. Бо чылдың баштайгы чартында планның чединшиктерин күстөңдөп ол-даа бедиткенге онаалда ажыр күстөңинер деп болаарың бүтү барымдаларың биске берип турар.

И. В. Сталинның 1946 чылдың февраль 9-та сонукчулар хуралында бөдүнүч чугаагына формулировкалан сорулгаларыңга хамдарыштыр бистин социалисттик үлетпүрүсү хөгжүдөлүгү түнелдери өңаа сонуурганчы болуп турар. Элең түр үнөң шилтеди партияның ажылының планнарының дугайын чугаалап турган. И. В. Сталин бычкан партия болза, бистин үлетпүрүсү дөңсөө дайын мурундагы дөңсөө дөңсөөлөргө, үш катап көдүрөр арганы берип дег улам ажыл-агыйың чак күчүлүг көдүрүшкүңүң организастаар боталды деп айттың турган. Шойнуң чыл бүдүрүдү бүдүрүлгениң—50 миллион тонна чедирер, каның—60 миллион тонна чедирер, хөмүр даштың—500 миллион тонна чедирер, нефтин—60 миллион тонна чедирер деп сорулга салдыгана. «Анд бир өвөс биче-ле дөңсө, чак үш беш чылдар үнөр боор» деп И. В. Сталин чугаалаан.

Ынчаларга ол сорулга калчар күстөңиниң турарың?

1955 чылда, тодаргайлаарга дайын сөөлүңдөгү ийи беш чылдарың артеңиниң соонда бистин үлетпүрүсү дөңсөө деп 1940 чылдыңга дөңсөөлөргө, үш ажыр катап өзүп турар.

Бо чылдың бешин 70 миллион тонна болур нефть тывыжының айттыгана хөгжөткөң хуусаа бетинде дыка ажырышыкы-биле чедип алдыгана.

1955 чылда 33 миллион тонна ажыр шой, 45 миллион тонна хире кан бүдүрүлгө болгаш 390 миллион тонна ажыр хөмүр даш тыптыгана турар. Бо чылдың шой эңилдиргезиниң немей өзүдөң 3 миллион тонна хире, каның—барык 3 чартык миллион тонна болур болгаш хөмүр даш тывыжы—40 миллион тонна ажыр болур. Бүдүрүлгениң ол дөңсөө болгаш металлургия база хөмүр даш үлетпүрүнүң хөгжүдөлүгү чедип алдыгың темпери дайын сөөлүңдөгү үшүк беш чылдың досторуңуң бетинде-ле чыл иштинде кан бүдүрерин 60 миллион тонна чедирер болгаш чыл иштинде хөмүр даш тывыжың 500 миллион тонна чедирер шыдаарың күчүтүп турар. Дайын сөөлүңдөгү үш беш чылдың төңчүлүгө чедир чыл бүрү 50 миллион тонна шой бүдүрерин хандырар талазы-биле сорулга база шилтирелтиген турар.

Шой, кан бүдүрериниң талазы-биле болгаш хөмүр даш тывыжының талазы-биле бистин чуртувус делегейде ийги чери эзелет турар.

Электрижидеги талазы-биле беш чыл планы чединшиктерин күстөңиниң турар. Электроэнергия ажылдап үндүрөр талазы-биле беш чылда онаалга ажыр күстөңиниң болур. Электроэнергия ажылдап үндүрүшкүңү 1955 чылда 166 миллиард киловатт-шак чедер, тодаргайлаарга беш чылдарың дүргөүндө беш чыл планында дөңсөөң 80 хууңуң орунуга 82 хуу өвөри манатыңың турар.

Бешин беш чылдың үезинде чак электростанциялар тулушкуну калбаа-биле непертөөң.

Эртөөк дөңсөө чылдарың дүргөүндө техниканың дөңсөө чүдүдери-биле деринтиген күчүлүг гидроэлектростанциялар ажылдап киргезен: Индияныкың 164 муң киловатт күчүлүг, Гомускиникың—224 муң киловатт, Устү-Сиврскиникың—160 муң киловатт, Мингечаурун—357 муң киловатт, ишти күчүлү 500 муң киловатт болур Кама ГЭС-тиң бирги ээчтөө—126 муң киловатт болгаш оон-даа өвөс.

Ол үнөң дүргөүндө чыгыңың улам электростанциялар ажылдап кирген: Мировос ГЭС 400 муң киловатт

нешек империалисттик лагерың мурунга чепсек чок болдуруп, бистин Төрөөн чуртувустуң экономикатиг болгаш камгалап күчүлүг кошкандык болур турган ийи.

Ол антидеңинчи үзөң-бодолорың партия өй-шанда сойгалап илереткен. Марксизмнің бөдүнүчүлүкүлөр Төп Комитеттин иявары Пленумунга кадыг-дошкун болгаш чөптүг өйтүр шымышкыны алганнар. Коммунисттик партияның аар үлетпүрү колдыгы хөгжүдөңгө утланган чингине шугуму сыныш чок болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Төп Комитеттин иявары Пленум партия болза, моң мурундагымыш ийиш бистин Төрөөн чуртувустуң бүтү улам ажыл-агыйың болгаш тилкелербес камгалаңың аргазының быжыг үндөңиң, совет улустуң чагай байдалының үнөр дөзү—аар индустрияны улам ыңай көдүрерин кол сорулга кылдыр санап турарын демдегезен. Ол чүд дөңсөө, аар үлетпүр моон ыңай-даа улам ажыл-агыйың өвөс адырларыңда өвөрдө улам дүргөң хөгжүр апар дөңсөө ол-дур. Олар чүдүлү, кара болгаш өңгү металлдарың, электроэнергияың, станоктарың, машиналарың, ийи-бүрү херекселдерин болгаш механизмдерин, химия продукцияың, тудуг материалдарың болгаш өвөс-даа продукцияың чыл тудум улам хейнү бүдүрер биске эргежок чугула. Чык болгаш аш-чөм үлетпүрү, бистин көдө ажыл-агыйымыс, а ол ийишак улам ажыл-агыйың өвөс-даа адырлары чүгө өңаа үндөткөң, хөгжүп шыдаар.

Социалисттик үлетпүрүң чедип алышыкчылары улам болгаш маргылада чок. Ийишакко өртемниң болгаш техниканың амгы үедиге чедип алышыкчыларың бүтү хөгжөткөр биле ажылдарың үндөткөң, үлетпүрүң улам ыңай көдүрерин бистин Төрөөн чуртувустуң эрге-ажыктыры неген турар.

Үлетпүрүң чедипшиктерин төлөтпөң-биле үнөлөвөш, бистер өң-биле кады улам ажыл-агыйың ол адырда бар чепстериниң башкевичи дөңсөө-биле өвөрдө болгаш оларын өң дүргөң улам аар талазы-биле хөгжөткөр биле ажылдап кылдыр хөгжөткөң биле. Үлетпүрүң ажылың үндөңи айттыгыларын тодаралы билери, шилтирелдөөргө социалисттик индустрияның ажылың дөңсөөң чак, өң бедик чадаме көдүрүлгө сорулгаларың партияның болгаш улустуң мурнуңа тургузарың эргежок чугула.

II Үлетпүрге улам ыңайгы техниктиг депшилге дээш

Социалисттик бүдүрүлгениң сөзсөөк чөк өзүдөң чүгө дөңсөө техниканың суурунга, чайгышың чок техниктиг депшилгенге байдаларың бар турда, боттанып шыдаар. Бистин партияныс мурнакчы техниканы улам ажыл-агыйыңга непертериниң айттыгыларын кезеде бирги черегинде үзүр-дузаның кылдыр көрүп келген. Ол улам болгаш чугула ажыл-херекке дайын сөөлүңдөгү үедө дыка улам чединшиктерин чедип алдыгана.

Бистин эртемденеривис болгаш инженерлеривис, чогаалчыларымыс болгаш рационализаторларымыс өртемни болгаш техниканы сөзсөөк чөккө бурунгаар шимчедип, чак машиналарың, механизмдерин, херекселдерин болгаш материалдарың тургузуп, өң бүдүрүлгөңүң технологияң чорудууларың шилтедөөң ап турар.

Ынчаларко эртем биле техника чадгыс черге турбайт, олар хөгжүп, бурунгаар чоруп турар, мычанган бөңүн чак, мурнакчы болуп турган чөк дөңсөө эргижереп, амдыраадан хөждүлгө бээр.

Ужар-чүлгө болгаш радиотехника бистин саалакчыларымыс көзүлдүр-ле төртүңгөн болгаш күчүлүг күш болу берген, а элестир энергиясы амдыраалды бүтү талаарыңче ханымлап кирген. Чүдө сөөлүг оң чылдарың дүргөүндө металлды, мышты, күктү, торгуну болгаш өвөс-даа хей-хей чүдүдери солаан чак материалдарың тургускан химия кайгачыкы улам чединшиктерин чедип алган.

Эртем болгаш техника бедик болгаш терин бедик дүргөңшкениң, базышыкчыларың болгаш температураларың улам-на шилтедөөң азырың оруу-биле хөгжүп турар. Эртемниң болгаш техниканың хөгжүдөлүгүң амгы үе-чадамың дөңсөө болза, атомунуң иштиңиң энергияың азырың болгаш ажылаарың аргаларың ажытканы болуп турар. Бистер болза, бөдүнүч үзүр-дузаның талазы-биле бөдүнүч болгаш электрияны көстүп келгенге-биле хөгжүдөр үлетпүр революцияларын мракта ажыр турар чак өртем-техника болгаш үлетпүр революцияың мурнуңа турар болот.

Бистин чуртувуста үлетпүрүнүң, транспорттуң, тудушкунуң болгаш көдө ажыл-агыйың үзүткө чөк техниктиг сайырашкыны боттанып, бүдүрүлгөң автоматиза, телемеханика, радиотехника, электроника болгаш техниканың өвөс-даа өң чак чедип алышыкчыларың непертериниң турар.

Өң-биле кады үлетпүрүң өлөөң хей адырларыңда техниктиг депшилгенге хөрөңдө улам чептестер бар. Олар болза, ол адырларың бүдүрүлгөңдө өртемниң болгаш техниканың чедип алышыкчылары оожум непертериниң, үлетпүрүң бар болуп турар кайгачык хей курлавыларың багай ажылгашыптыр турарың илергейтениңиң турар; үлетпүрде, транспортта болгаш тудушкунуң бүдүрүлгөң чорудууларыңның механизацияың болгаш автоматизацияың дөңсөө ам-даа чептестер: өлөөң хей адырларда бүдүрүлгениң мурнакчы технологияың ажылдап кыларыңда болгаш шилтедөөң алдырыңда шыкындыргылар бар болуп турар.

Техниканың амгы үедиге хөгжүлгөң өң болбазыраңгай машиналарың, дерилетерин, херекселерин тургузар болгаш бүдүрүлгениң технологияың экижидер талазы-биле хей-хей чак сорулгаларың салып турар. Ынчаларко бистин машина тудууларымыстың тургузуп турары машиналарың болгаш дериг-херекселдерин хей-хей хевирлери боттарыңны техниктиг бүдүрүлгөң талазы-биле даштыкка үндүрүп турар өң аки хевирлерден хөждүлгө турар. Чугаа болза, машиналарың бүдүрүкчүлүг, камгалагымы, ажылың курлавырымы, дензини, башкарылганың автоматизацияың черегин ийиң кол көргүзүлгөң дугайында чоруп турар. Оң түнелдинде өң чак техниканы болгаш мурнакчы технологияың непертерин чүгө машина тудушкунуң бөдүнүч өвөс, харын улам ажыл-агыйың бүтү адырларыңда саалап турар.

Машина тудушкунуң техниктиг культуразы болгаш депшилгеңи хамыктың мурунда станок тудушкунуң хөгжүдөлүгү дөңсөөң хамаржыр. Ада-чүртүн станок тудушкунуң амгы үнөң станок-автоматтарының болгаш чартык автоматтарының, дөңсөөң курлавырымы, дензини, башкарылганың автоматтык шугумдарың хей-хей хевирлери тургускан, мынчаларко үлетпүрүң бедик бүдүрүлгөң станоктарга херекселдери ам-даа канчаларга-даа хандыртпымай турар. Станок тудушкунуң мынаның үлетпүрүң амгы үнөң металл кезер хей туруштук автоматтары-биле, чоңдуруга, дөңсөөң болгаш оон-даа өвөс станоктар-биле үлетпүрүң долу хөгжөткө хандырбайн турар.

Чамдык заводтар эргижерөөң конструкторияың станоктарың бүдүрүп үндүрүп турарың станок тудуулары мынаның кылдыр ийиңиң көөр терек.

Чизээлээрге, «Бомомолец» деп станок тудушкунуң заводу өлөөң хей даштыкы фирмаларың бүдүрүп үндүрүп турары шак-ла ийиң хевиринг амгы үнөңи станоктарыңа көрдө чединшиктерин дүргөңдөгү үш катап, а хөгжөлдөр кү-

(Уланчымы 2-ги арнама).

Эш Н. А. БУЛГАНИННЫН илеткелиниң уланчызы

Автотрактор болгаш көдөө ажыл-агый машина тудууш-кунунда чаа техниканың көзүңдөзү-биле ажыл-терек таарымча чок бойдала турар. Дайып доозулганының оон даяр турсула чык болгаш чык автомобильдериниң моделдери амы үедө олар чүдүлүп бот-чарыдалы, ажыл-дын курлавырын, конструкцияларын деңизин, үрдөгөш-дин чергелин илди чамчык чууга көргүзүлгөни тазалы-биле аң дээр даштын көвирлерге четпей турар. Бистиян үлгүлүгүстүң үлдүрү турары тракторларын, комбай-нарны болгаш көдөө ажыл-агый машиналарын түс-түс көвирлери элөө хөй техниктиг бундү шынарын тазалы-биле база бистиян сеткилини хандырбай турар.

Чижээлээрге, 1953 чылдан эгезөөш Минскиян болгаш өске-даа трактор заводтарының бүдүрүп үндүрү турары көөп олурутур «Беларусь» деп дизельдиң трактор 3 тонна деңизин, Шай-ла илди хөвириниң 1951 чылда моделдөөн «Фордзон Мейджер» деп алган трактор 2 тонна деңизин. Москваның Сталин атыг заводунуң үндүрү турары ЗИС-150 деп чык автомобилдиниң шассиниң деңизин 3 тонна, а «Студебеккер» деп фирманың шай-ла илди чергениң 1954 чылда моделдөөн америк автомобилдиниң шасси-на—2 тонна деңизин.

Көдөө ажыл-агый ажылдарын механизастарын дооз-арыңга мырыңгы эргежок чууга машиналарын хөй-хөй көвирлери бисте ам-даа тургустуунаан, оларын аждааң кылары база болдулар аргажок оожум чоруп турар. Авто-мобил, трактор болгаш көдөө ажыл-агый машина тудуунуң министрствонун удуручтуктары бо ажыл-терекке өңне шүшпөч чоруну көргүзүп турарлар.

Автомобиль болгаш трактор үлетпүрүңү ажылдакчылары техника тазалы-биле боттарының жудаашкынын кыска хуусааларга узуулар болгаш чутка автомобилдериниң, тракторларын болгаш тыртар күштериниң чак, өң-өң ажы үдегин көвирлерин бээр ужурут. Өң-биле кады онза кичөөгейни дизельдерин калбаа-биле ажылдарынче, авто-мобильдерин эртичелин болгаш чык база чык машиналар-нын моторларын камналгалын белдиргенче онза сазып салыр ужурут. Иш үлетпүрүңге болгаш тудуушкунга чаа күчүтүп машиналарын тургузуп, а ол ишкеш терек кырын-да ажылдарыңга таарымчаны автопротектерин чогадып кылыр болгаш оларын масалы-биле бүдүрерин организастар терек.

Транспорт машина тудуунуң ажылдакчыларынын мур-кунда улуз сорулгалар туруп турар. Эвөөш камналгалыг паровозтар тепловозтар-биле болгаш электровозтар-биле солу-тунар ужурут. Бисте тепловозтарын болгаш электровоз-тарның чогаатын кылдырган конструкциялары бар, ич чазалок оларын бүдүрери оожум калыптар турар. Бо ажыл-терек тазалы-биле элөө хөй шыңгыг кемчелерин аң, база оон алгыда газотурбовозтарын тургузарынче кя-рер терек.

Ажыл арга-биле көмүр даш, руда болгаш тудуг мате-риалдарын тывар тазалы-биле ажылдарың көздүдириниң экономика тазалы-биле ажыктын барымдалаш, илдиң ажылдарын механизастарыңга херектөөр бедик бүдүрүчүлүгү машиналарын тургузары эргежок чууга. Ужугушкун-дуң улуз сорулгалар күчүтүп экскаваторлар 40—50 тонна чык көдүртүр автомобильдер-самосвалдар, 60—90 тонна чык көдүртүр думпкарлар бисте терек.

Машина тудуунуң болгаш херекселдер тудуунуң минис-терствонун (министраш өш Паршия) системасында чаа тек-никаны аждааң кылар болгаш непередириниң тазалы-биле ажыл-теректин байдалын онзаалачууга чогуур.

Ол министрствонун бүдүрүлгелери хөй-хөй эргиж-рөөн машиналарын, херекселдерин белеткеп турар болгаш амы үеңиң хөй-хөй полиграфия, пос-таавы, трикотаж, идиң машиналарын база химия болгаш эши-чөм үлетпүрүңге хе-регелөөр дериг-херекселдерин мынчага чедир бүдүрүп үндүр-бейн турар.

Чехословакияда болгаш Герман Демократтыг Республика-да бүдүрүчүлүгү чөлөөстүг станоктарга көөртө бүдүн чарты-кыска бисте пос-таавының чөлөөч чок станоктарын бүдүрүп үндүрүп турар, а бисте илдиң станоктарын кон-струкцияларынче аждааң чедир бистиң кырбөөн.

Хөөч-саазың пестерин соксаал чок агаргынага херек-лөөр аргаларын дашкында калбаа-биле аждааң турар, ол дээрге, бүдүрүчүлүгү болуп чорукту барык ийи каттап улагаттар арнаны берип турар болгаш пестерин шынарын белдип турар. Пестер хайндыларына херектөөр эргиж-рөөн котёлдарын бисте аждааң чедир белеткен турар.

Машина тудуунуң болгаш херекселдер тудуунуң минис-терствонун хожундай техникага чүге илдиң кончуг хан-дыктын берген чүдөө? Чүге дээрге, эргиж-рөөн хөвирлер-ин үндүрери белен, ирчым болуп турары ол-дур ийин. Чаа кыныгдарын үндүреринче, технологтуг дешпилиниң өңе тур-гузарынче шылчыннын бергелерин ажиң эрпешаан, улуз ажылды кыларын негеп турар. Кончуг берге чүвени сегир-ин алдыга идиң чаагай чүр боор. Илдиң ажыл бүтү-ге кичилерин сазгыс дег өвөө болуп ийин. Ол ажыл ирчым амдыралга чачыккан болгаш өң нүдүңдө күрүне эрге-ажыктарын херекке албайн турар. Бистиянги политикага перепективаны чидирген министр өш Паршияның сазгыкы-га база кырбей турары илдендер.

Бистиян партиязының Төп Комитеди болгаш чааң радиотехника үлетпүрүңү көздүдирген дайын сөөлүңдөгү үеде удуз кичөөгейни салып келген. Үлетпүрүңүң ол адыры бөл-гаш радиотехника тазалы-биле аждааң турар өртемнин ал-бан черлери дыкка ажылдагынын болгаш ам бедик мерге-жиликтин кадырлар-да. Радиотехника үлетпүрүңүң продук-циязының нийти үндүрүлгөснө сөөлү беш чылдарының дүргү-зүндө дөгү ажыл катал көвүдөөн.

Иңчазажок үлетпүрүңү ол адыры харызаанын хөй кааладыг радиолары шугунарны, фототелеграф апарат-тары болгаш радио дамчыгызынага херектөөр дендиң кыска чалгытлыг дамчыкчылар чергелин илдиң перепектив-тиг чештерин бүдүрерин шингээдиң алыр тазалы-биле хождул турар. Электроразуумуг болгаш чартык дамчыла херекселдерин, биче габариттиг радио кезектерин болгаш чаа радиотехниктиг материалдарын автоматчыдың бүдүр-ериниң технологияны оожум непередирин турар. Радиоапа-ратура бүдүрүлгөснө паралага схемаларын аждааң чедир калбаа-биле ажылдап турар. Радиотехника үлетпүрүңү министертвонун ол айтырыларын аң дүрген шиятпирээр терек.

Чаа машиналарын улам-на хөй-биле бүдүрүп үндүрер, оларны шынарын өкиждер болгаш бот-үезин чингедир төлөөдө, машина тудуулары амы үдегин өртемнин бол-гаш техниканың чедип алышкынарын бодунуң бүдүрүл-гөснөгө неперетпешаан, оң технологизаны соксаал чок болбазыралдыр ужурут. Илдиң чедип алышкынаар эвөөш эвөө, иңчазажок оларын оожум болгаш багай непередип турар.

Дарганнага бүдүрүлгөснөгү тазалы-биле металниктиг дарганнап-таптагаларга дарганнага херекселдерин белет-кеп үлдүрери дашкында улам-на калык непередип аш турар. Бус-агаар хептегелериниң башыкшынарын хептегелериндиң ажиң-биле дараалагынын чылдыр механиктиг дарганнаашкын таптагаларынче шылчыншин үезинде механиктиг аждааңшкын 2—3 каттап кылардыр болгаш хөй күш үнүшкүңүнүң чингөөшканын дүштүр металл чарыдалы 30—50 хуу кылардыр. Хептегелер белет-көөрүндө илдиң дешпилегин методун бистиян Сталинград-нын трактор заводунда чедипшиянын аждааң турар.

Автотрактор үлетпүрүңге металниктиг дарганнаашкын-

таптагаларын ажылдаары аждааң турар шөлдөргө дарган-нага белеткелдерин үндүрери бүдүн чартык—ийи каттап көвүдир болгаш металл чарыдалың дыкка кыларды ар-ганы бөөр ийик. Ол арнаны дарганнага бүдүрүлгөснөгө шия-тирлиг непередип терек, оуу кылар төлөөдө, Сталин тудуу-нун болгаш инструмент үлетпүрүңү министрствонун (ми-нистри өш Костюсов) эргежок чууга механиктиг дарган-нап кылар таптагаларын белеткелди дүргедип ужурут.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы техноологияны дарган-нага, а ол ишкеш шугулага чектеринге дүргөн непереди-ри продукция үндүрерин көвүдирген болгаш оң бот-үе-зин чингедиринге кайтамчык улуз аргаларын тургузар. Ол аргаларын ажылдаары—машина тудуунуң бүтү министр-стволарын аң чугула сорулгазы. Өң-биле кады аргалар терек кырында болуп бөөр база улуз экономикага ажыкты бер-ген турар төлөөдө, кончуг-ла хөй эвөөс чүге болганчө негет-терин онзаалачууга демгелээр терек.

Чаа техниканы непередип металлургия үлетпүрүңге улуз ужу-дузулган.

Үлетпүрүңү ол адыры бүдүрүлгөснөгү улам илдиң, улам дүргөн сүздөгөснөгө бүтү-ле эргежок чугула таарымчалыг байдалары. Бистиян металлургиястың удуручтуктары мурнакчы бүдүрүлгөснөгө мөңгөтпешаан байла-дурулганык ийик өөрири, илчангаш аждааң чедир ажылдагымайн тур-ар хөй курлавырларын аждааңла кырери чүгө негетинип турар.

Чижээлээрге, Магнитогорск комбинатының домна чехиниң таарымчалыг түндөсүн калбаа-биле ажылдаары эргежок чу-гула, оон коллектив элөө хөй дешпилегин хемчелериниң арна-биле домна суугуларын бүдүрүчүлүгү 10—15 хуу бедикте, кокс чарыдалын 8—10 хуу чийеткен бол-гаш шой бүдүрерин өртөөн дыкка чийеткен.

Бистиян металлургиянык байлак эвөө рудаларын ажыл-дарын чен болгаларын айттырылгырче чогуур кичөөгейни салбайн турар. Чижээлээрге, Кривой Ротун дө-мир-руда бассейниде байдылган чок болуп турарнын харазы-биле дөмир холуксазы 46 хуулаң куду 3 миллион тонна хире руда чык-бүрү чөр шияңге хөөвөр артып каар болгаш чидип турар. Дөмир холуксазы 37 хуу чедир де-мирмээр кварциттер база мынчага чедир ажылдагымайн турар.

Кара металлургияның министрствонун удуручтуктары бистиян чүртүвөө дөмир руданын хөй байлак курлавырлар-ың болганда дөмирин 40—45 хуу холуксазын руданы-биле туттуңуң турганнын чугулазы чок кыдыр сазап ту-рарлар. Иңчазажок Барынын Европаның хөй-хөй чурттары де-мир холуксазы 27—33 хуу руданы аждааң турары бил-дингир болгай.

Бистиян бодусу байлактырыныкыч мынчаар төтөгөшкөн-биле көрүп болбас өштер. Металлургия үлетпүрүңү уду-ручтуктары рудалар курлавырларын өң эки аждааң, мур-накчы техниканы ажылдагынын үндөшлөө, оларын бай-дарын калбаа-биле непередип терек. Каң эвөөлдериниң бүдүрүлгөснөгө эвөөш эвөө аргалар бар. Каң эвөөлдерин кө-вүдириниң күчүлүгү чөпсө болза, кислоротту ажылдаары-нын арна-биле каң хайндыгызынын чорудулганын ия-тесификастарты билдингир болгай. «Зопорожсталь» завод кислоротту аждааң тургаш, эвөөлдериниң үргүлчүлгөн дыкка кызырган болгаш ийи чылдың дүргүзүндө чаа мартен суугуларын аждааңла кырбейн каң эвөөлдериниң 20 хуу улагаттырган. Кислоротту ажылдаар чорук аждааң турар мартен суугуларына каң эвөөлдериниң чылда каң-даа мил-лион тонна көвүдир арнаны берип турар.

Чокта чаа «Правдага» прокаттың чаа хөвирлерин бүдүр-ерин көвүдир дугайында инженер Ложнякын солун чү-дүп парлаан, прокатташкын үезинде чийээ, ийи таврыг балка дөмирлер болгаш булуңар бажыңа куудалгайың олар-ның деңизин эвөөжөөр аргалы деп автор ол чүдүдүңе би-жи турар. Иңчазажок металлдиң адатынган хөвирлериниң деңизин эвөөжөөшкын чижээлээрге, оларын бүдүреринге барып турар барык 11 хуу каңны немей эвөөлдериниң 10 хуузуңга дөң болуп. «Азовсталь» заводка болгаш Чаа-Та-пталың металлургия заводунга ийи таврыг балка дөмир-лерин болгаш шведлериниң өкилтиг хөвирлериниң дурулга прокатка ийи таврыг балка дөмирлерин белет-көөрүн үезинде каңны чарыдалын 10—12 хуу болгаш шведлерин белеткөөр—8—10 хуу чийетиниң бот-тут аргалын бадытгаан. Ол чүдүдө оң ийи инженер Лож-няк амы үеде чогуң-на бо үеңиң хөвирлерин белеткөөр-ге чаа дериг херекселде үстановканын үезинде каңны камналгалын 15—25 хуу аларының боттут аргалары бар деп билжип турар.

Кара металлургияның министрствонун болгаш Алар маши-на тудуунуң министрствонун инженер Ложнякын чүдүңдө таймлырлатынган сазаларын көөр болгаш оларын боттаң-дыр тазалы-биле алган хемчелерини дугайын ПТ-га бол-гаш чазакка илеткөөр хүдөөлөгү.

Кара металлургияның министрствонун болгаш оон туржук металдиниң херектелчелери—чамдык министрстволар про-каттың камналгалы хөвирлерин бүдүрүлгөснөгө непередип дөң кончуг кошкак демкешап турар деп чүвени чугалаар терек. Продукция үндүрериниң планнашкынын болгаш уделчулүгү туруп турар чүрүк чүгө дөмир тазалы-биле про-каттың чаа камналгалыг хөвирлерин бүдүреринче метал-лургияга илди бербейн турар. Херектелчи министрстволар, илдиң тудуушкуну министрстволар прокаттын ажыктыг хөвирлерин аларына база соуурга чок болуп турар, чүгө дээрге, конструкцияларын белеткөөр болгаш оларын өптөөр база-ла конструкцияны тоназы-биле план-нанын болгаш төлөтүнүн турар, тодаргайлаарга прокаттын деңизин улуз болган тудум конструкциязы аар болуп, а ол дээрге оон озарга «ажыктың» ол-дур ийин.

Биңтүг металлургияда, илдиң рудаларын байдыры-ның херезинде ажылдагынын курлавырлар хөй болуп тур-ар. Бистиян чүртүвөөснөгө хөвириниң болбазыраты-майн турар күтүлүг чөс рудаларынын курлавырлары хөй. 1932 чылда-ла профессор Мостовик күтүлүг рудаларын болбазыратырың холуксазың арнаын чогадып кыл-ган болгаш шенеп көргөн. Ол арнаны ажылдаары 60—90 хуу чедир күтүлүг рудалардан чөс үндүрүп аларын кө-вүдир арнаны берип турар. Иңчазажок өңтүг металлур-гияның министрствонун амы үеде чедир ол арнаны бүдүр-үлгөснөгө неперетпешаан, иңчазажок ол дээрге, АКШ-та калбаа-биле херектелтинип турар. (Залда шимзөн).

Кислоротту ажылдаарга суугуларың бүдүрүчүлүгү 70 хуу чедир көвүдир турар болгаш коксун чарыдалы 25 хуу чедир чийеткен турар деп чүвени дурулгалар көргүзүп турбуже, өңтүг металлургияда кислорот ам-даа багай непе-ретинип турар.

Нефть үлетпүрүңүң ажылдакчыларынын мурнада улуз сорулгалар туруп турар. Нефтичлер болза, амы үеңи мурнакчы техниканы болгаш чаа технологияны ажылда-гынаан, өрүмшөөшканын дүргөшканын белдир, сква-жиналарын бүдүрүчүлүгүн улагаттар, чөс шияңден неф-тини өң долдуур үндүрүп аларын хандырар хүдөөлөгү.

Ажылдагынын кылдырган нефтиден чырык нефть про-дуктуларын шиялп аларын көвүдирди-биле чаа техника-ны нефть үлетпүрүңү министрствонун кошкак аждааң турар. Масутту ханы аждааң кыларын үлетпүрүңге шаг-ла-ла шияңдөгү аждааң аргалары калбаа-биле непере-дирге чарык нефть продукциянынын илдини үнүшкүнү дыкка көвүдөрү түрүп болур.

Химия үлетпүрүңдө бедик концентраттыг минералдыг удобрениелерин болгаш микроудобрениелерин бүдүрерин оожум шияңдөй аш турар, хоран-химияларын ассорти-менттин эвөөш. Синтетиктиг күчүктү, кылмаал волоконоу, чуур херекселдерин болгаш өскө-даа продукцияны бүдүр-еринге үлетпүрүңү коз чиг-өт сууру болуп ужурут бодусу болгаш нефть газлары багай ажылдагынын турар. Химия үлетпүрүңү министрствонун улам ажыл-агыйын тускай каучуктарың, пластиктиг буюу-мелдерин, бугуз бүдүмел-дерин, дозуларын болгаш будуктарын чаа ассортименти-ли-биле хандырар ужурут.

Көмүр даш үлетпүрүңдө өртемденерин, инженерлер-ин, техниктерин болгаш чогадыкчыларын күштерин хө-мүр даштыг черлерин илдеп тыварынче, төлөвөшөрүнче бол-гаш аждааңшкынын чаа, өң ажыктыг аргаларын непередиринче, гидравликтиг арга-биле чөс алаандан көмүр даш тыварын хөжүдөргөчө болгаш чаа технологияны бол-базыратып аждааңдырче четпес мөңгөң турар.

Артылашкын аждааңдык комплекслиг механизастар-ын боттаңдырың-биле чаа машиналарын болгаш механи-аастаан бажыктырлыгаларын тургузарынче, даг аждааңш-кынынын өдүшкүңүңө херектөөр механазацияны кыска-херекселдерин аждааң кылырынча, а ол ишкеш белеткел аждааңшкынарыңга херектөөр бажылаашкын-нарнын чаа көвирлерин тургузарынче онза кичөөгейни са-лыр херек. Көмүр даш үлетпүрүңүң аждааңчылары көмүр даш газларын аждааң кыларын өң ажыктыг аргаларын илдеп тывар, ол сорулга-биле чаа, бүдүрүчүлүгү даг ма-шиналарын тургузар ужурут.

Бистиян тудун индустриястың дугайында. Партиянын Төп Комитединиң болгаш Министрлер Чөвүлөсүнүн ай-тымшыкынын баулар сөөлүгү үеңиң дүргүзүндө амы үеңиң ажыктыг тудуг материалдарын, бирги ээтгелде механизация-га херектөөрүнче, тудуушкуну дүргөдиринге болгаш өр-төөр чингедиринге шиятпирлиг ужу-дузулган чыш өптөөр дөмир-бетон конструкцияларын болгаш кезектерин бүдүрерин калбаргы тазалы-биле элөө хөй хемчелерин боттаңдыр-ган. Эрткен чыны чыш өптөөр дөмир-бетонну бүдүрери 1953 чылдында дөмөйлөөрге, барык бүдүн чартык каттап көвүдөөн болгаш 3 миллион кубометр четкен, илчазал-даа ол мырыңай чедиппес. Чогуң шыны-биле аларга, чүгө баш-тайгы базым кылдырган. Дөмир-бетондан конструкциялар болгаш кезектер бүдүрерин аң чокууңу чылда бөтэ дээр-ге-ле дөрт-беш катта көвүдирди эргежок чууга. Бир эвөө чыш өптөөр дөмир-бетон конструкциялар болгаш кезектер бүдүрүр заводтарың болгаш шенепе черлериниң тудууш-кунун дүргөдир чорукту хандырар болзубуса, ол сорулга-ны чедипшияныг шиятпирээр бис.

Беш чыл планының тазалы-биле партияның ХХ съезди-нин директиваларында үлетпүрүңү бүгү адырларыңга бү-дүрүлгө чорудулгаларын автоматизастарты тазалы-биле ажил-дарын калбаа-биле хөжүдери көрдүң.

Бүдүрүлгө чорудулгаларын автоматизастартынын херез-де дайын сөөлүдөгү чылдарыңа дүргүзүндө үлетпүрүңү элөө хөй адырларыңда чамдык чедипшияныр чедип алдын-ган.

Чижээлээрге, кара металлургияда домна болгаш мартен суугуларың автоматизацияны оларын бүдүрүчүлүгү 7—10 хуу бедикте болгаш олар чүдүлүгү 6 хуу камнарын хандырар. Сорт-прокат станнарын автоматизастарты олар-ның бүдүрүчүлүгү 15—20 хуу улагаттар болгаш электро-энергия чарыдалын кызырар, ажылчынарын күш-ажы-лын дыкка чийгедир деп чүвени Магнитогорскның комби-надын дурулгазы көргүзүп турар.

Иңчазажок бүдүрүлгө чорудулгаларын автоматизация-зынын темпелерин четир деп санап болбас. Чамдык минис-терстволар автоматизацияны ам-даа чедир үнелерип турар болгаш өңгө чогуур кичөөгейни салбайн турар. Ол чорук, чижээлээрге, болганчө-ла дериг херекселге таарышпас, чүгө кызыгааралдык ажыкты берип турар илдиң чүдүлгөснөгө автоматикалыг апаратурын бөдүүн каттыгышкыны-биле камналгаларын дээр оралажышкынардан илгерей-летипин турар.

Бүдүрүлгө чорудулгаларын автоматизациязыңда хөжү-дашкын машина тудуунуң, херексел тудуунуң болгаш ра-диотехника үлетпүрүңү министрстволары чаа үлетпүр-апаратурын болгаш херекселдерин чогадып кылыр бол-гаш бүдүрер тазалы-биле ам-даа кошкак аждааң турары-биле база таймлырлатынар.

Бисте херекселдер тудуушкуну кызым чөс болуп турар болгаш улус ажыл-агыйын хөй-хөй адырларың улам илдиң хөжүдөгөснөгө саадып турар деп чөсө чугалаар херек. Олар каш-даа министрстволар айы-биле былараан. Херекселдер белеткөөрүн технологияны хождуп турар. Ол бүтү бисте херекселдерин чедипшес үнү турарына чед-ирген. Электротехниканы, радиотехниканы, саналгалы техниканың болгаш өң-жаа өскөлөрүн / сөөлүгү чедип алышкынарыңга үндөшлөткөн херекселдерин оожум чогадып болгаш непередип турар. Кыска хуусааларын иштинде ол-даа херекти шыңгыг эдер херек.

Чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны непе-редирин херезинде четпестер, а ол ишкеш ажылдагымаан хөй курлавырлар ийи, иш болбазыраттыр, эш-чөм болгаш чык үлетпүрү бар болуп турар. Балдыктарың-биле хөөч-саазың үлетпүрүңге доктаайн.

Ол адыры күш-ажылдың бүдүрүчүлүгү кончуг оожум өзүп турар. Чижээлээрге, арыг бүдүрүлгөснөгө 1954 чыл-да 1940 чылдында дөмөйлөөрге, ол чүгө 15 хуу өскөн. Хөөч-саазың үлетпүрүңдө аждааң турар чангыс ажыл-чыгың чык иштинде арыг аждааңшкыны хөөч-саазың салыраңгай үлетпүрүңү Англиа, Италия, Чехословакия, Польша ишкеш илдиң чурттары аждааңшкынын ажиң тура-даа, АКШ-ка дөмөйлөөрге ол дыкка кул.

Өң чылдагынын чүдөө?

Хамыктын мурнада арыг бүдүрүлгөснөгү техника тазалы-биле хождолашкынынды. АКШ-та хөөч-саазың үлет-пүрүңү арыг бүдүрүлгөснөгө барык чүмү-биле станоктар-ын-автоматтарын аждааң турар, а бистиянде ол адырда станоктарын-автоматтарын илдини сазыңга хамарыштыр аларга, арыг станоктарын-автоматтарын чүгө 36 хуу болуп турар.

А өскө фактылар илдиң. Чокта чаа бистиян бөдүк аждааңчыларымыс Италияга болгаш Францияга чөртүзүл, олар анда чык үлетпүрүңүң ажылы-биле танымкаанар. Италияга оларын кичөөгейни кылмаал дүктен азы оң натураалдыг дүк-биле азы торгу-биле холуксазын анда ар-галар хаара тутулар. Ол арыгтар кончуг өң көрүштүг бол-гаш өртөө-үезин чык болгандан чонга улуз не-геделиң болуп турар. Кылымал волоконоу завод-тарыңга чөдө бөөрге, Италияга арыг дүк артыла-дан андага казенден, кезешанадан, а ол ишкеш анда-ла тростниктен дүк хөвирлиг арыгларын аждааң кылдып турары база илэрээн. Анда тростниктен ийи анзы волоконоу аждааң кылып турар: дүк хөвирлиг арыгтар кылырыңга кууду өңтү болгаш кылмаал торгуну аждааң кылырыңга чийинчак өңтүг волоконолор. Ол кы-лымал волоко дүктүң бөдүш шынарларың: тудуушак, хөвг болгаш натураалдыг дүк-биле барык бир дөмөй, өң-биле кады арыглары болгаш кылырлары хөп үтөөр кур-тан эрбелес.

Эртпдө болгаш арыгга чектерин температура чүрү-мүң болгаш агар шыгың автомат-биле башкарин турарың.

хөөч-волоконода өскөрөөн келген холуктарымык ары-лаары, деска болзун дөш тускай тырктар дамчыштыр өөририниң мурнада эрттар турары кичөөгейни хаара тутуп турар, ол чорук хөвирлеп кылырың үезинде уауа дүрүгөр шугумнакчытыг болуп чорукту чаыдырыңга онза чугула. Эртпдү бүдүрүлгө калбаа-биле салыраңгай ар-гал улазынын барык 100 хуу анзы-бүрү тургузуларын эртин турар, ол чорук пөстүң бажымын улагаттырып, ону-чалың эвөөжөдү болгаш барааның шияктын экижидип турар.

Бистиян бүдүрүлгөснөгү машиналарыңда 650 эрга-лишкынырын орунга бүдүрүчүлүгү минутта 1.200 эргил-шиниң чедер рамель-тырмыкыланышкын деп анган ма-шиналарын триботак бүдүрүлгөснөгө аждааң турар.

Бистиян аждааңчыларымыс Париз хоорайнын мал со-гар черинге баргаш өткөн чөс сооңыга тускай шөйтү хе-рекселдеринг электродискарларын аждааң турарынче кичөөгейни салганнар, ол чорук кешти кезер чоруктан баш буруңгаар камтап, кештерге эштин болгаш чангыс кеш-тинип артып каар чоруну бодурубайн турар болгаш эштин үнүшкүнү көвүдирип турар.

Эштер! Бисте болза үлетпүрүңү бүгү адырларыңга чаа техниканы неперетпешаан, бистиян бүдүрүлгөснөгү беш хөвирлерин аждааңшкынын база бүгү хөвирлерге-биле ажа-жидер ужурут бис. Бар дериг херекселди чарытп тургаш, өң бүдүрүчүлүгүн бүдүн чартык — ийи каттап улагаттырып болуп деп чүвени чамдык заводтарың ажылың дуружа-газы көргүзүп турар.

Иңчазажок машина ту

Эш Н. А. БУЛГАННИНЫҢ илеткелиниң уланчызы

болган конструктор бюроларынын ажыдакчыларында, бүдүрүлгелерин удуругучуларында даштыкка эрмегинде болган техниканың чедир алышкынын чедир үнөсөөсү чоруктуң турар тудары бистиди чуртувусуа техникат депшига-генин херээнге уаг котарды таварыштыр турар. Эске чурттарда техника талазы-биле ажыгалынын турар бүгү-ле эң эки, муракчы чүдүдери илериди болган ажыгаар талазы-биле ажыл сөөлү чыдарда четпес чорутунган. Оон түнеленде чамдык эртем-шынчилер институттары болган конструктор организациялары шынчиле ажыдарын чорударына болган даштык парлагда шаг-ла чарлаттыган база шаг-ла ажыгалынын турар илди чүдүдери тургараарына эвээн эвес шаг-үни болган акша херенгилерин чарыдаан.

Даштык дуржуалык өөренирге хамаарыштыр бистиди ажыдакчыларынның чамдык кезинде мырнай шан эвес үең-бодалдар тургустунган. Ол ажыдакчылар даштык дуржуалык өөрениге херээ чүү боор деп санап туралар. Илди кажалар херек кырында боттарынын бүдүгүчү чоруун мактангыч-козарак домктар-биле чажырып туралар.

Илди аныкты үең-бодалдарны база эске чурттарда эртегинде болган техниканың чедир алышкынын өөренигин айтырылганын шан эвес көр чорукту буруу шаваары эржеок чугула. Делегей эрмегинде болган техниканың тургустууну турар илди бүгү-ле чаа чүдүдери доктаамал өөренир херек. Эртем болган техника информациянын экижидер; даштык чурттарнын эртем-шынчиле албан черлеринде болган депшигенин эртемденер-биле харызааы калбартыр; даштыктың техникат литературазын сакып алыры болган ону ССР-ге үндүдери көвүдөр, министрстволарда болган бүдүрүлгелерде техникат информация албаннарынның ажылы экижидер, муракчы дуржула солчурун организацияларн чуртукчудар херек.

Партиянын Төп Комитети болган ССР-ниң Министрлер Чөвүлөм муракчы эртемниң болган техниканың дуржулазын болган чедир алышкынын уаг ажы-агыйына өөрениринде болган негедериниң херээн экижидер дугайында чоотка чаа доктаал үндүдери. Чаа техника талазы-биле ССР-ниң Министрлер Чөвүлөм Күрүне комитетин эш Н. А. Малышев баштадыр тургуска. Ол бүгү техникат депшигенин херээнге таарымчалыг ролду чугаажок ойлап турар. Мычалзажок Күртехникаын тургуска эртемниң болган техниканың чедир алышкынын бүдүрүлгелерде негедериди даштык оларның харысалгалы болурун канчаарга-да куудалтап турар деп чүвени министрстволарнын болган ведомстволарның удуругучуларына салгындара чогур.

Мычангаш бистиди чуртувуска техникат депшигенин

III

Үлетпүрге специализацияны болган кооперасташкынын калбартыры дээш

Мөөң чугааалсап турарым дараазындагы айтырчыл болза, бүдүрүлгениң специализация болган кооперасташкыны боор.

Бүдүрүлгениң чепсөө херекселине социалист өнүч тергидиң турар, уаг ажы-агый чангыс ай план ёзугаар хөгжүп турар бистиди чуртувуска бүдүрүлгениң специализациянын болган кооперасташкынын ажылы долу кемчөөл-биле ажыгаарына онза таарымчалыг байдалдар бар.

Ол ажык чүдө болуп турармы? Бүдүрүлгениң специализация болган кооперасташкыны техниканы сайырадырында, бедик бүдүрүкчүлүг деригени, муракчы технологияны болган бүдүрүлгениң автоматчылыгынын улаг кемчөөлдерге ажыгаарына дуузалар; ол үлетпүрүң курамыларын аңгы-аңгы экономикат районнарын иштине дыка чогуучаалыг ажыгаар, транспорт чарыдалдарын кыздары арганы берип турар.

Бүдүрүлгелер кооперасташкынын шын организасташкынын алыс түнеленде барган бүдүрүлгелерин специализациянын бүгү талазын хөгжүдөргө үндөсөөл, продукцияны бүдүрүп үндүдери көвүдөргө болган шаваары экижидерине, күш-ажыалды бүдүрүкчүлүг бедиринге болган үлетпүрү продукциянын бот-үнеин чингедеринге дыка улаг дуузалар.

Специализациянын болган кооперасташкынын дыка тода артык чүдү туражок, организациянын бот хевирин бистиди үлетпүрүсте бо үеңч байдалдарын негеп турары шак илди хөгжүдөргө амга чедир-ле абзаан. Хөй-хөй удуругучу ажыдакчылар бот ажык-херектин уаг ажы-агыйы улаг ужур-дуузын чедир үнөсөйлү турар, моңч хараазы-биле бистиди министрстволар аразынын болган министрстволар иштиниң бүдүрүлгелерин кооперасташкынын болган специализациянын организасташкынын догуур корум-чурум ам-даа чок.

Бо херекте четпестер колдуунда-ла дараазында чүдүлгелер хамаарыр:

- машиналарнын болган деригелерин чангыс ол-ла хевирин бүдүрер аны-бүрү министрстволарнын хөй-хөй бүдүрүлгелеринде быдараан болуп турар;
- министрстволар иштиниң хөй-хөй заводтары оларнын улавынын таарымшас продукцияны белеткээр-биле чүдүргөлө.
- агрегаттарын, бедирлерин, белеткелерин болган кезектерин массалыг бүдүрер талазы-биле специализациянын заводтар эвөөн;
- Техникат депшигенин херээнге шантык болбушаан, бот четпестер продукцияны бот-үнеин дыка аартагын турар. Тодаргай кылдыр чамдык чижектерин көргүзөйл.
- Дизельдер, бут турбиналарын, станоктар, шахта машиналарын, экскаваторлар болган эске-даа деригелерин ишканы илди варын техниканың бүдүрүлгени ол деригелерин чогуур министрстволарнын специализациянын заводтарына мөөнөзери дыка ажыктыг турса-даа элөөн каш министрстволарнын хөй-хөй заводтарында мөөнөзери болуп турар.

Бо чынын хымжыныкы ишкери кубометрин дөрттүн бир кезин 3—258 марканың 390 экскаваторларын бүдүрүп үндүдери көрдүгөн. Ооналга үш министрстволарнын аразында хувазынган; 260 санынын кол бүдүрүкчү—Тудуг болгыш орук машина тудушкунуң министрствозу, 70-ни — Көмүр дам үлетпүрүң бүдүрүлгелерин тудушкунуң министрствозу болган 60-ны—Нефть үлетпүрүң бүдүрүлгелерин тудушкунуң министрствозу бээр. Сөөлү ийн министрстволарнын экскаваторуң бот-үнеин Тудуг болгыш орук-машина тудушкуну министрствозуа ол ышкыш экскаваторуң бот-үнеинден бүдүн чартык—ийн катан ажык турар.

Министрстволарнын иштине бүдүрүлгелерин специализациянын херээ эки эвес болуп турар. Чижээ, Тудуг болгыш орук-машина тудушкуну министрствозуа өскөрелер, бульдөөлөр болган хараган кезер машиналарга херек-лөр Д-269 хевирин чангыс барабаның беджаларын алды дүдүлдүр белеткеш турар. Челябинск заводунда план ёзугаар 4.250 беджаларын кылып турда беджа 68 улаг белеткөөрине чаргыдгынар күш-ажыалды кемчөөл 87 шак, а Кремнечуг заводунда план ёзугаар 635 санынын кылып турда—210 шак, тодаргайлаарга ийн чартык катан хөй болуп турар.

Мындыг чижектер хөй-хөй үлетпүр министрстволарында бар. Ынчаарга чангыс хевирин продукциянын бот-үнеин

дүргөдөрдү төлөөдө, машиналарын болган бүдүрүлгениң технологиянын могаг чок болбазыраңгайжыдары, бүдүрүлгелер чорудуулаарынын комплексилги механизациянын болган автоматизациянын калбаа-биле боттаңдырып, ада-чурттуу болган делегейин эртемниң база техниканың чедир алышкынын бүдүрүлгелерге чүткүдүг болган дүрген негедериди эржеок чугула.

Чаа техниканы негедериди даштык, ада-чурттуу болган даштыкнын муракчы дуржулазын өөренир база калбаа-биле негедериди даштык министрстволарнын, ведомстволарнын болган бүдүрүлгелерин удуругучуларнын харысалгалы бедир херек.

Чаа машиналарын, деригелерин болган херекселин чогоадып кылдырынын болган шенөөрнин хуусаазарын уауу-биле кылдырып эржеок чугула. Чаа техниканы негедериди талазы-биле кемчөөлдерин планнашкында, акша-ландырышынын болган материал-техникат хандырылганында четпестерин чайлаары, а ол ышкыш чаа машиналарын үндүрерин иштээдип алганы болган муракчы технологияны негедериди даштык үлетпүрге мактал-шаналдык системаны база чогоадып кылар.

Эртем-шынчиле институттарынын, конструктор бюроларынын болган завод лабораторияларынын ажылы шынчиринде болган экижидер, оларнын дуржула-бүдүрүлгелер суурун быжылгаары болган калбартыры чугула; эртемниң албан черлеринин четвын бистиди үлетпүрүстүң хөгжүдөргө эң чугула улавынын шынчиринде дүштүр чорудары, институттары чурттуу кол үлетпүрүг районнарын чоккушадары; дээди өөрениге черлерин эртем-техникат айтырчылдарын ажыдап кылырынча калбаа-биле кирширттери чугула.

Мычангаш, адал соонда, бэр дериг-херекселин үргүлү чурттың, бэр бүдүрүлгелер күчүдери эң эки ажылап турган, үлетпүр продукциянын эң хөйү үндүдери чедир азыр херек.

Эштер! Уаг ажы-агыйына муракчы техниканы негедеридиң херээ—кандыг-бир өөлөгилг кампания эвес. Дээди техникага улавынын шынчиринде ап турарымыстың, бо үеңч эртем-техникат негедериде таарымчалыг турар машиналарын болган механизациян эң-не муракчы бедик бүдүрүкчүлүг хевирлерин-биле үлетпүрүң бүгү адыларын чепсөөлөр деп соруганы салып турарымыстың дугайында чугаа чоруп турар.

Ажык-агыйга муракчы техниканы негедеридиң тергин чугула ужур-дуузын онзалат дегенгевишаан, партиянын Төп Комитетин бола, бистиди чуртувуска техникат депшиге даштык даштык—коммунист депшигеди тургузар даштык даштык деп чүвени барындаан турар.

Специализациямаан заводтарда специализациянын заводтарга көрдө дыка улаг.

Бүдүрүлгелерин тода болган шынчыл специализациянын чөгү хөй-хөй заводтарын нургулайында бүдүрүлгениң улавынын шуут таарымшас эң-не хөй язы продукциянын бүдүрүлгени чедир турар.

Чижек кылдыр Транспорт машина тудушкунуң министрствозуң Брянскиде паровоз тудушкуну заводун ол көрөөлү. Вагоннарын каш яны хевирлерин бүдүрер-биле кады, ол бус турбиналарын, энергетиктерин, шой өөрүрт тергегилештерин, үркөк сортуг прокатты, хажымынча кудар шой болган кап куудулаарын, тракторлар болган паровозтарын артык кезектерин, электростанциялар артык кезектерин болган эске-даа продукцияны база үндүрүп турар. Чангыс сөс-биле чугаалаарга завод «Даараныч-даа, тарыкыч-даа, лембон турса ойнакыч-даа» деп принцип-биле ажыдап турар.

Бүдүрүлгелерин специализацияларнын херээнге чамдык министрстволар бурунгааралайып, харын аткаарлап турар. Автомобиль, трактор болган көдөзө ажы-агыйың машина тудушкуну министрствозу база Горькийин болган Москваын автомобиль заводтары ышканы илди заводтар автомобильдер бүдүрер-биле кады эске кылгаларын бүдүрүп үндүреринге улам-на дам-дам чүдүрүп турар.

1950 чылда Горькийин автозаводунга автомобильдер продукциянын бот дөвизин 76 хуу турган болза, 1954 чылда ол 67 хуу чедир куудулаан. Автомобильдер аңгыда ол завод чалга-тергелерин, станоктарын, дарганалга-тапталга, шуткула, канчалга деригелерин, үркөк электростанцияларын, көдөзө ажы-агый машиналарын, яны-бүрү хевирин херекселин электростанцияга, хоолойларын болган эске-даа хөй-хөй чүдүдери белеткеш турар. Завод кандыг-даа артык чедириниң-биле кылып болуру масала сикмыртыр он-он муң херекселин ай санында кылып турар.

Мындыг яным байдал Москваын Сталин аггыч автозаводунда база бар. Бис автомобиль заводтары эвес, а харын таварышынын-на кылып заводтары болуп турар ишканымыс чүл.

Бүдүрүп үндүрүп турар кылыларың сандангынын улаг болуп турар бүдүрүлгени организастаарын, ажыалды шууттуруулаыг методтарын ажылаарын бергеделин, бүдүрүлгелер чорудуулаарын технологиян деригезин нарымадып база бедик бүдүрүкчүлүг автоматчытыг деригелерин негедеридиң саат болуп турар. Ынчаарга бот бүгү шуут продукциянын бот-үнеин бедиринге чедирер.

Бүдүрүлгелерин специализацияны чедир-биле, шынчиринде илди чедир херек. Специализация болза продукция бүдүрерин көвүдөргө улаг аргаларын ажыдын турар. Бир эвес ол заводтар оларга таарымшас продукциянын бүдүрүлгенин хостатынган турар болза, бир эвес эң-не болбазыраңгай бүдүрүлгелер чорудуулаары негедериди турар болган чамдык чаш деригелер бедирер болза, бэр бүдүрүлгелерин автоматшылалар бүдүрүп үндүдери бүдүн чартык катан көвүдөрдү болурун дугайында Москваын болган Горькийин автозаводтарынын удуругучуларнын медделгелери моң-биле кады улаг кичөөнгейн хаара тудуу турар-дыр.

Кооперасташкынын четпес хөгжүдөгө харазын-биле машина тудушкуну заводтары специализациянын бүдүрүлгелерден куудулаарын, дарганалга херекселин, тус-тус агрегаттарын, херекселин болган он туржук метрилерин бестин эвөөшти аш турар. Бо бүгү чүдүдериң заводтар күш-ажыалды, металдык болган акша-хоренгиниң канчаар-даа ажык хөй чарыдалдарын үндүртүшөөн, боттары кылып турар.

Ам үеде каң болган шой куудулаарын машина тудушкунуң чедир министрстволарын яны-бүрү заводтарынын чет-чүс куудула чедирине чоруп турар, ычачарга куудулааның чартык хире кезин технология чорудуулаар суура механизастаангыч биче болган ортам чедирге онзалып турар болган онч ужурунда куудулааның бот-үнеин аар, куудула заводтарына дөмейлээр он 2—3 катан аар болуп турар. Дарганалга бүдүрүлгелерин дугайында база бо ышкыш чугаалап болуп. Бир эвес машина тудушкуну министрстволарын министртери болган ССР-ниң Курланы тусый экономикат районнарын бүдүрүлгелерин хандырыр-биле улагаттырган механизастаангыч куудула чедирин тургузарычче кемчегин алган чүве болза, бистиди улус ажы-агыйы-

вмс чыл бүдүрүлгеге чангыс эвес миллиард рубль камнаганы ап турар ийн.

Метиз бүдүреринде мырнай шыдажыр арга чок байдал тургустунган. Кара металлургия министрствозунуң специализациянын бүдүрүлгелери уаг ажы-агыйынын метизге негедериди хандырып турар. Моңч ужурунда херектеги министрстволар ол күрүнге кончу улаг аар өртек-үнеилг болза-даа, оларнын боттары кылар улаг таваржып турар. Бир эвес специализациянын метиз заводунда 12-инч 60 миллиметр кемчөөлг өөренилген бот-үнеин 10 копеек болза, херектегилерин механикат мастерскаяларында илди өөренилди белеткөөргө он бот-үнеин 1 рубль 40 копеек, тодаргайлаарга 14 катан аар болуп турар. Бир тонна өөренилг бүдүрүлгени специализациянын заводта 1.100 килограмм металл, а специализациянын заводтарда—2 муң килограмм чарыдалтын турар.

Ол төчөгөдө эвес бе? Бир эвес Кара металлургиянын министртери эш Шереметьев министрствозуң заводтарына метиз бүдүрерин көвүдөрдү кемчегин алган болза, күрүндика улаг камнагалыг ажыкты алган турар ийн.

Станок тудушкуну болган херексе үлетпүрүң министрствозу, үлетпүрүң нормализациянын херекселин негедериди чугаа шөөлү эвес кемчөөлдерге хандырып турар болган хептегилерин, база таарымшылгаларын шуут белеткөөлү турар. Заводтар—херекселин херектегилерин эвөөш бүдүрүкчүлүг деригелерин болган жогулангай технологияны ажылап турган оларын боттарынын улаг эвес херекселин херекселин белеткөөр ужурга таваржып турар. Оң түнеленде белеткелерин херекселин эрээ хөй катан өзүп турар. Оң туржук болуун хууда херексе сууру улаг сайырагай автомобиль үлетпүрүңде бестин нормализациянын херекселин бүдүрүлгенин эрээ специализациянын бүдүрүлгелерге көрдө он дөрт катан аар болуп турар.

Артык кезектерин бүдүрүлгениң талазын-биле херек эки эвес болуп турар. Машина тудушкуну министрстволарын, ыладгы автомобиль, трактор болган көдөзө ажы-агыйың машина тудушкуну министрствозу боттарынын заводтарына үндүрүп турар машиналарын херектээр артык кезектерин эржеок чугула санын бестин үндүрбей турар. Тракторлар, автомобильдер, станоктар болган эске-даа машиналарын артык кезектерин специализациянын заводтарга болган мастерскаяларга, таарымшыл кылдырмаан деригелерге белеткеш турар, ол чорук канчаар-даа ажык хөй болган агартымыс чарыдалдарга чедирин турар.

Кооперастаангыч белеткелерин планнап турда үнүп турар улаг алдагалдар ажык чок өөрүлгелерин үндүрүп турар. Чижээ, Аар машина тудушкуну министрствозуң Мурнуу Уралда машина тудушкуну заводу министрство иштиниң кооперасташкынын планы ёзугаар чыл бүдүрө 1300 тонна каң куудулааны кылаш, Уралдан, Орск хоорайдан Украинага, Ново-Краматорск заводун чоруп турар. Ол-ла үеде Ново-Краматорскиниң заводу Уралче, Свердловскиге бүдүн чартык муң тонна чедир каң куудулааны чорудуу турар.

Кооперастаангыч белеткелерин планын күөсөдирин чамдык бүдүрүлгелерин удуругучуларын күрүне ёзуула-

биле көрбөс таварылаары ам-даа бар. Чижээ, аар машина тудушкуну заводтарынын эске заводтарга бээр каң куудулаарын белеткелерин планын бот чылдык бирги кварталында чүдө 50 хуу күөсеткени тааржык болуп бе, ийчаш?

Массаалыг аам уаг бөзүлгө-биле бүдүрүлгелерге эржеок чугула байдаларын тургузар соруга-биле машиналарын болган деригелерин дөмейлешкөө хевирлерин бээр тус-тус бедирлерин болган кезектерин чангыс-ай болдураын болган стандартчыларын калбаа-биле чорудары эржеок чугула. Ол чорук улаг камнагалыг ажыкты бээр. Чижээ, 100 килограмм чедир күчүлүг электротехника чедир чангыс ай болдурамын массаалыг-шууттуруулааы бүдүрүлгени организастаар, күш-ажыалды чарыдалын 30-ден 60 хуу чедир чингедир болган ол-ла бүдүрүлгелер шендеринден продукциянын 85 хуу көвүдөрдү арганы берген.

Чоотка чедир-ле радиотехника заводтары лампа панельдерин боттары бүдүрүп ап турган, ычачарга оларнын панель бүдүрүлгени эрээ 5—6 рубль болуп турган. Лампа панельдеринин массаалыг бүдүрүлгени специализациянын заводка организастаангыч бир панельди-не эрээ 75 копеек, тодаргайлаарга 8 катан чингедир арганы берген.

Шестеряларын, яны-бүрү өөлөктөр, шачирбелер, көөлөр, улакчыларын болган эске-даа чангыс ай болган нормализациянын кезектерин база кылыларың специализациянын бүдүрүлгени организастап турган, бо ышкыш түнелди ап болуп.

Специализациянын тодаргай ажык туражок бүдүрүлгелер, министрстволар болган ведомстволар чаа-чаа заводтарын калбаа улаанга, тодаргайлаарга хөй талазын бүдүрүлгеге таарымшыл төлөөлөрүн болган тударын үргүлүчүлүк турар. Мычангаш бо айтырчыл як кылдыр өөренип көрө чогуур болган кандыг-бир черге эржеок чугула болу берае херекте эдер херек.

Министрстволар тус-тус бүдүрүлгелерин кылып турар кылыларынын сандангынын шынчиринде кылдыр, специализациянын бүдүрүлгелери ачаа таарымшас продукциянын бүдүрүлгенин хостаар, специализациянын чаа-чаа бүдүрүлгелерин тургузар, тус-тус экономикат районнарын сонургалдарын барындаан турган, министрстволар иштиниң болган министрстволар аразынын кооперасташкынын калбартыр ужурау.

Специализациянын бүдүрүлгелери калбаа-биле тургузары ышкы-ла чаа заводтарын тударын негевес. Харын, специализациянын бүдүрүлгени хамтыктың мурунда туруп турар заводтарын суурунга, а чамдык таварылаарда тус-түс чедирге тургузары ажыктың.

Үлетпүр министрстволарын Курланы болган Күрөкономия-биле кады бистиди социалист экономиянын бот үеңч хөгжүдөгө үе-чөдөмнүн негедериди ёзугаар бүдүрүлгелерин специализациянын болган үлетпүрүң кооперастаар дугайында саналды чогоадып кылып ужурау.

Бүдүрүлгени моңч солгаар специализациянын болган кооперастаарын калбартырына бистиди үлетпүрүстүң күчүлүг көдүрүшкүлүгүң канчаар-даа ажык улаг кураазыраары сактыган. Ол кураазыраарын социалист күрүнеге бараан болдурап турарын бистен хамаарыр.

IV

Муракчы техниканың болган күш-ажыалды организастаарын экижидерин суурунга үндөсөлөш күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң чаа чадаже көдүрер

Күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгү, ол бола, кедиринде барган чаа ниятилап тургузуунуң типтөлөгөнгө эң-не чугула, эң-не кол чөв болуп деп В. И. Ленин бистиди өөрдүп турар. Социализм күш-ажыалды чугула, дыка бедик бүдүрүкчүлүгүң тургузарга капитализм туулунга чедир тинилтирген шуут болуп болган туулунга чедир тинилтирген деп ол чугаалаан.

Капитализм-биле экономикат чарыма тилелген чедир алдырды бистиди чоругу ужурау орувусту шын билди аларын Ленинниң ол айтырчыл бериш турар. Уаг ажы-агыйында техникат депшиге, ниятиниң күш-ажыалды дыка ажыкты организасташкынын, оң дыка бедик бүдүрүкчүлүгү—бүдүрүлгени социалист арганын тилелген хөгжүдөгөңнүн оруу Ленинниң-биле мындыг.

Бистиди чуртувуска техниканы улам ылай депшигезин дөш демиселдиң база аңа үндөсөлү, күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң үргүлүк өвүддөн даштык демиселдин бистиди экономикат политиканын үндөсөлөрүн үндөсөл болуп турары болган шуут ужуру ол.

Социалист тургузуунуң байдалдарында ажычарымын, албан хаакчылар, хоорай болган көдөргөң бүгү ажыкты чорнар тынтехникат депшигеге болган болуң күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң өвүддөнгө хандырындан сонургалдык деп чүвени демелгээр чугула, чүгө дөргө, чогум-на ол оларнын амдырал денелен улам ылай бедирлерин болган материалдык чаагай байдалын болган културалын чайгылыш чок көдүрүлгени үндөсөл болуп турар.

Бистиди үлетпүрүсте күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгү дайын сөөлүңгө чылдар дайын мурундагы беш чылдарнын чылдары ишканы, совоола чоока эскен, мычачарга 1955 чылда ол дайын мурундагы денелди барык ийн катан абаан. Аңа үндөсөлү үлетпүрүң ажычарынын болган албан хаакчыларын боттуг ажык төлөври бот чылын 1940 чылды денелди-биле алдыр 90 ажык хуу көвүдөр.

Үлетпүрде күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң өвүддөнгө темпиниң талазы-биле бистиди чуртувус капиталист чурттарын мурунда чоруп олурар. Ол чорук үлетпүрде күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң денелениң талазы-биле Барлын Европанын муракчы капиталист чурттарына чыгыш чедер арганы биске берген. Мычачар-даа бистер бот талазы-биле Американын Каттышкан Штаттарындан ам-даа хождуп турар бис.

Бүдүрүлгени сайыраңгайжыдарынын болган күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгү өвүддөгөң талазында бистиди чедиринерибиз чингитин чок. Мычачар-даа олар бистиди хандырып шыдавас. Күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң бедириниң талазы-биле онаалгаларын хөй-хөй бүдүрүлгелер ам-даа күөсетпей турар. 1954 чылда ният-эвилелдин болган эвилел-республикаларнын министрстволарын бүдүрүлгелеринин 40 ажык хуу күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң талазы-биле доктаангыч ёзугуларың чедир албаан.

Төп Комитеттин Президиуму күш-ажыалды организастаарын, күш-ажыалды нормализациянын болган ажык телөвренин херээн удуруун экижидер дугайында айтырынын өөрбушаан, күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң өвүддөңгө бистиди боттуг ажык төлөвренин өвүддөңгө чыдып каан турарын айткан. Сөөлү дөрт чылдарын дургузунда үлетпүрде күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгү 33 хуу бөдөөн, а боттуг ажык телөври 37 хуу эскен. Мычангаш социалист бүдүрүлгени улам-на күчүлүк хөгжүдөргө, улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок көдүрүлгө бичыг сууру тургузарда күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң бедириниң ажык телөврениң өвүддөңгө үргүлүчү мурунап турары эржеок чугула.

Мычангаш соруга болза, күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң бүгү кемчөөл-биле бедиринде болган үлетпүрге ниятлы-биле, оң адырал бүрүлгө болган бүдүрүлгелер бүрүлгө күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгүң өвүддөгөң талазы-биле онаалгаларын чугаажок күөсөлөң хандырында болуп. Мону кылдыр чүү херекте?

Бистиди чуртга күш-ажыалды бүдүрүкчүлүгү өвүддөгөң негедериди хамтыктың мурунда улаг индустриянын материалды үндөсөл, оң иштине машина тудушкунуң улаг массаалыг эртем билги болган културалык көдүрүшкүлүгү, база адал соонда, ажык чорнарны салгыла-чурму, ажыдап биларын, шынчылны, күш-ажыалды интенсивтин бедирин, оң дээр организасташкынын хандырып болуп деп В. И. Ленин 1918 чылдын эгезинде-ле «Совет эрге-чачырагың өөлөгилг соругаалары» деп бодуңуң ажыалды айткан. Ол айтырчыл болдуңуң бүгү ужур-дуузын ам-даа хевээр артырган. Бүдүрүлгени социалист системанында бэр артык күштериниң шуутуң күш-ажыалды бү

